

Europiečių požiūriai į klimato kaitą ir energijos išteklius:

Svarbiausi 8-osios Europos
socialinio tyrimo bangos rezultatai

Svarbiausių
EST rezultatų
serija

9
numeris

Šis naujausias Svarbiausių rezultatų serijos numeris pirmą kartą Europos socialiniame tyrime (toliau – EST) nagrinėja visuomenės požiūrius į klimato kaitą ir energijos išteklius. Šį modulį buvo nuspręsta įtraukti į Europos socialinio tyrimo 8-ąją bangą, kadangi šioje srityje yra sukaupta pakankama mokslinių žinių bazė, o pats klausimas tampa vis aktualesnis. Pavyzdžiui, šios temos svarba yra išryškinta 2016 m. Paryžiaus susitarime, kurį pasirašė 195 Jungtinių Tautų Bendrosios klimato kaitos konvencijos (JTBBKKK) šalys.

Daugelyje Europos ir pasaulio vietų fiksuojant kylančią temperatūrą ir susiduriant su ekstremalesnėmis oro sąlygomis, šis klausimas tampa rimtu

iššūkiu. Vertindami visuomenės nuomonę apie klimato kaitą ir su tuo susijusį energijos išteklių klausimą, tikimės, kad šie naujausi duomenys turės įtakos akademinėms, visuomenės ir politinėms diskusijoms šioje srityje.

Siekdami, kad mūsų surinkti duomenys galėtų būti panaudoti naujose srityse, ir kad, esant reikalui, galima būtų pakartotinai ištirti tą pačią sritį, į kiekvieną apklausos bangą įtraukiame dvi skirtingas temas. Visi Europos socialiniame tyrime džiaugiasi klausimyno kūrimo grupės narių, kurie sudarė šį modulį ir parengė šį puikų leidinį, darbu.

Rory Fitzgerald
EST EMTIK direktorius
Londono Sičio universitetas

Šio numerio autoriai:

- Wouter Poortinga, aplinkos psichologijos profesorius, Kardifo universitetas.
- Stephen Fisher, politikos sociologijos docentas, Švč. Trejybės koledžas, Oksfordo universitetas.
- Gisela Böhm, psichosocialinių mokslų profesorė, Bergeno universitetas.
- Linda Steg, aplinkos psichologijos profesorė, Groningeno universitetas.
- Lorraine Whitmarsh, aplinkos psichologijos profesorė, Kardifo universitetas.
- Charles Ogunbode, tyrėjas, Bergeno universitetas.

Modulį „Klimato kaita ir energijos ištekliai“ sudaryti padėjo šie EST Centrinės mokslinės grupės nariai:

- Brita Dorer (GESIS – Leibnizo socialinių mokslų institutas).
- Salima Douhou, Rory Fitzgerald, Ana Villar ir Lizzy Winstone (EST būstinė, įsikūrusi Londono Sičio universitete).
- Diana Zavala Rojas (Pompeu Fabra universitetas).

Leidinio lietuvių kalba mokslinės redaktorės – Vitalija Simonaitytė ir Ligita Šarkutė, Vytauto Didžiojo universitetas.

Iš anglų kalbos vertė Donata Berūkštienė, Vytauto Didžiojo universitetas.

Europiečių požiūriai į klimato kaitą ir energijos išteklius: Svarbiausi 8-osios Europos socialinio tyrimo bangos rezultatai

Wouter Poortinga, Stephen Fisher, Gisela Böhm, Linda Steg, Lorraine Whitmarsh ir Charles Ogunbode

Įvadas

Klimato kaita kelia rimtą pavojų gamtos, socialinėms bei ekonominėms sistemoms ir šiuo metu tai yra viena opiausių problemų visame pasaulyje. Siekiant apriboti tolesnį žmogaus kišimąsi į klimato sistemą, ateinančiais dešimtmečiais reikia ženkliai sumažinti šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijas (IPCC, 2014). Tam būtina pakeisti energijos gamybos ir naudojimo būdus bei sumažinti energijos poreikį. Norint sėkmingai sumažinti išmetamą anglies dioksido kiekį Europoje, reikia keisti pačią elgseną, kurti naujas mažai anglies dioksido į aplinką išskiriančias energijos technologijas ir įrenginius, taip pat naują politiką ir reguliavimą. Tačiau visa tai gali būti įgyvendinama tik sulaukus plačiosios visuomenės pritarimo.

Priimant sprendimus dėl tiekiamos energijos išskiriamo anglies dioksido kiekio mažinimo, siekiant sušvelninti klimato kaitą, reikia atsižvelgti į kitus iššūkius energetikos srityje. Energijos rinkų internacionalizavimo, kylančių energijos kainų ir nuolatinės priklausomybės nuo iškastinio kuro kontekste vis svarbiau tampa užtikrinti patikimą ir saugų energijos tiekimą (World Energy Council, 2013). Veiksmai, kurių gali imtis atskirų šalių vyriausybės, siekiamos spręsti minėtas problemas, taip pat priklauso ir nuo konkrečioje šalyje vyraujančio visuomenės požiūrio.

Į 8-ąją EST bangą įtrauktas naujai sukurtas klausimų modulis „Klimato kaita ir energijos ištekliai“. Šis modulis buvo sudarytas siekiant sukurti išsamų ir teoriškai pagrįstą duomenų rinkinį, kuris atspindėtų visuomenės požiūrį į klimato kaitą, energijos išteklių saugumą ir prioritetus jų atžvilgiu. Kuriant šį modulį, buvo remtasi konceptualių vertybių–įsitikinimų–normų modeliu (Stern, 2000). Šiame svarbiausių EST rezultatų leidinyje apžvelgiamos šios sritys: 1) įsitikinimai dėl klimato kaitos, 2) nerimas dėl klimato kaitos ir energijos saugumo, 3) asmeninės normos ir įsitikinimai dėl saviveiksmingumo, 4) prioritetai energijos šaltinių atžvilgiu ir 5) aplinkos politikos prioritetai.

8-osios EST bangos duomenys buvo renkami nuo 2016 m. rugpjūčio mėn. iki 2017 m. gruodžio mėn. Iš viso apklausoje dalyvavo 44 387 respondentai iš 23-jų šalių.¹ Daugiau informacijos apie duomenų rinkimą galima rasti 8-osios EST bangos duomenų dokumentacijos ataskaitoje („ESS8 Data Documentation Report“, Edition 2.0).² Itin kruopštus modulio klausimyno sudarymo procesas,³ aukštos kokybės vertimai į kitas kalbas bei griežtos duomenų rinkimo gairės leidžia atlikti patikimą duomenų palyginimą tarp šalių.

Įsitikinimai dėl klimato kaitos

Klausimai buvo skirti įvertinti, kaip žmonės supranta klimato kaitą, tiksliau, kokie yra jų įsitikinimai dėl klimato kaitos egzistavimo, priežasčių ir poveikio (Poortinga, Spence,

Whitmarsh, Capstick, ir Pidgeon, 2011). Visų pirma, respondentų buvo klausiama, ar, jų manymu, Žemės klimatas keičiasi.

1 lentelėje parodyta respondentų, kurie mano, kad Žemės klimatas turbūt arba tikrai

1 lentelė. Įsitikinimai dėl klimato kaitos egzistavimo, priežasčių ir poveikio

ŠALIS	ŠALIES KODAS	KLIMATAS TURBŪT ARBA TIKRAI KEIČIASI (%)	KLIMATO KAITĄ BENT IŠ DALIES SUKELIA ŽMOGAUS VEIKLA (%)	KLIMATO KAITOS POVEIKIS BUS BLOGAS (%)
Austrija	AT	92.5	91.8	74.0
Belgija	BE	96.4	94.0	66.3
Čekijos Respublika	CZ	88.9	89.5	68.0
Estija	EE	91.3	88.8	59.7
Suomija	FI	94.0	93.9	67.2
Prancūzija	FR	96.3	93.8	73.7
Vokietija	DE	95.4	94.8	77.4
Vengrija	HU	91.4	92.7	77.0
Islandija	IS	97.7	94.6	81.6
Airija	IE	96.1	91.1	63.2
Izraelis	IL	86.3	85.4	58.1
Italija	IT	94.8	93.6	69.0
Lietuva	LT	88.7	82.7	73.7
Nyderlandai	NL	96.2	91.8	61.6
Norvegija	NO	92.9	87.8	71.9
Lenkija	PL	92.6	89.6	70.4
Portugalija	PT	97.0	93.6	81.1
Rusija	RU	82.2	83.8	61.8
Slovėnija	SI	96.5	93.0	71.4
Ispanija	ES	95.8	95.7	87.9
Švedija	SE	96.8	92.4	81.2
Šveicarija	CH	96.4	94.4	74.0
Jungtinė Karalystė	GB	93.6	91.0	66.0

Šaltinis: Europos socialinio tyrimo 8-oji banga, 2016–2017. Atliekant atskirų šalių analizę buvo naudojami korekcijų pagal populiaciją svoriai.

keičiasi, procentinė dalis kiekvienoje šalyje. Nors daugumoje šalių daugiau nei 90% respondentų mano, kad Žemės klimatas turbūt arba tikrai keičiasi, Izraelyje ir kai kuriose Rytų Europos šalyse mažiau nei 90% respondentų mano, kad yra būtent taip, nors taip manančiųjų dalis šiose šalyse visgi sudaro aiškią daugumą.

Vėliau respondentų buvo klausiami, kas, jų nuomone, sukelia klimato kaitą: natūralūs procesai, žmogaus veikla ar abu paminėti veiksniai. 1 lentelėje pateikta procentinė dalis respondentų, kurie mano, kad klimato kaitą bent iš dalies sukelia žmogaus veikla. Mokslininkų nuomone, labai tikėtina, kad žmogaus veikla lemia stebimus klimato pokyčius (IPCC, 2014), ir didžioji dauguma respondentų sutinka, kad žmogaus veikla bent iš dalies daro įtaką klimato kaitai. Galima pastebėti tam tikrų skirtumų tarp šalių: pavyzdžiui, Izraelio, Norvegijos ir kai kurių Rytų Europos šalių gyventojai yra šiek tiek mažiau linkę manyti, kad klimato kaitą bent iš dalies sukelia žmogaus veikla.

Toliau 1 lentelėje pateikta procentinė dalis respondentų skirtingose šalyse, kurie mano, kad klimato kaitos poveikis bus blogas. Respondentai savo vertinimus galėjo pateikti skalėje nuo 0 iki 10, kur 0 reiškia „ypatingai blogą poveikį“, o 10 – „ypatingai gerą poveikį“. Daugumoje šalių didžioji dalis respondentų rinkosi balus skalės kairėje (t. y. 0–4), nors vėlgi išryškėjo tam tikrų skirtumų tarp šalių.

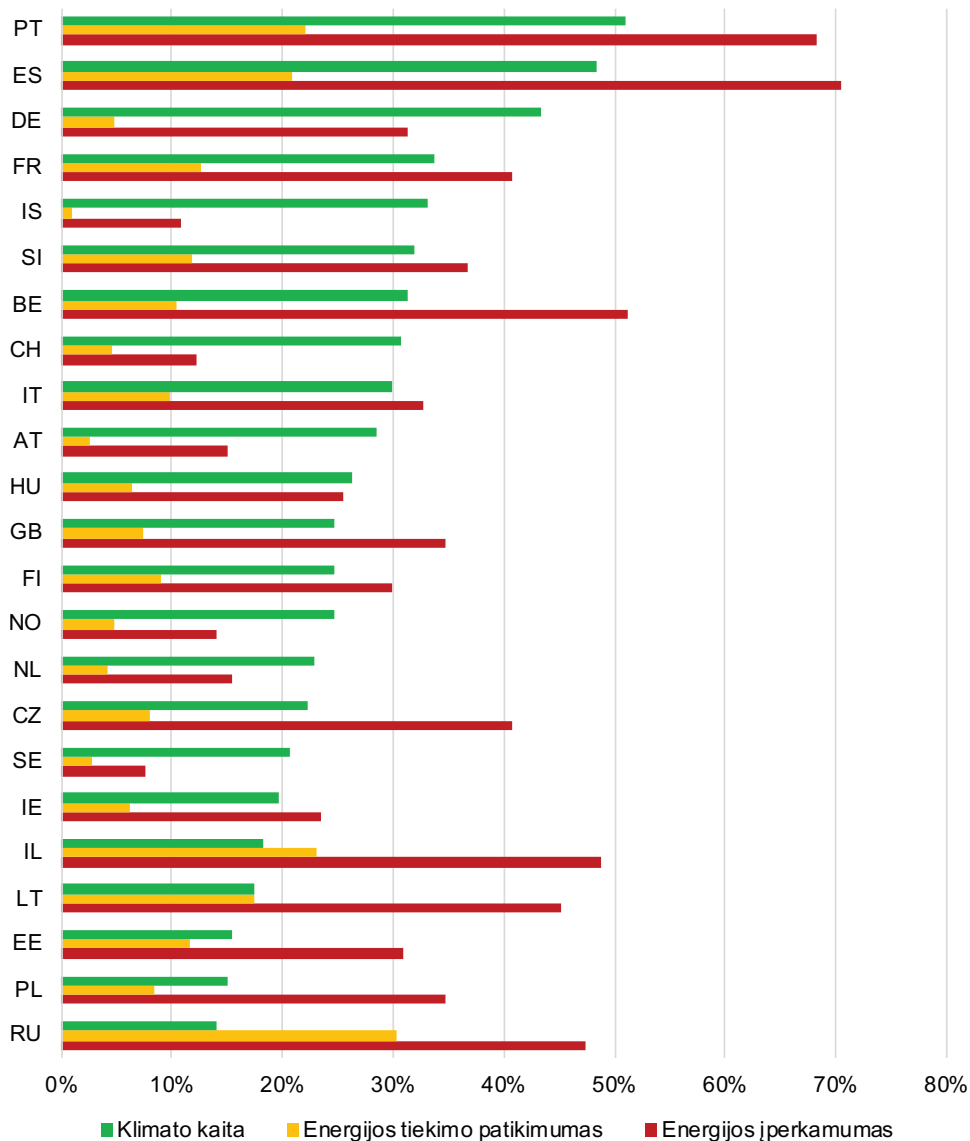
Nerimas dėl klimato kaitos ir energijos saugumo

Sprendimai dėl tiekiamos energijos išskiriamo anglies dioksido kiekio mažinimo, siekiant sušvelninti klimato kaitą, turėtų būti priimami atsižvelgiant ir į kitus politikos aspektus tam, kad visų pirma būtų užtikrintas patikimas ir saugus energijos tiekimas, prieinamas visiems namų ūkiams. Bandymas vienu metu spręsti energijos patikimumo, saugumo ir įperkamumo problemas bendrai yra vadinamas energetine trilema (World Energy Council, 2013).

Šiame leidinyje pateikiami duomenys apie respondentų emocijų klimato kaitos ir energijos saugumo vertinimą. Visų pirma buvo siekiama išsiaiškinti, kiek žmonės neramina energetinė trilema: buvo vertinamas asmeninis nerimas dėl klimato kaitos, energijos tiekimo patikimumo ir energijos įperkamumo skalėje nuo „nekelia jokio nerimo“ iki „kelia ypatingai daug nerimo“. Nepaisant to, kad didžioji dauguma europiečių mano, kad Žemės klimatas keičiasi ir kad tai bent iš dalies lemia žmogaus veikla, nerimas dėl klimato kaitos yra palyginti silpnas. 23-ose tyrime dalyvaujančiose šalyse tik kiek daugiau nei ketvirtadalis respondentų teigia, kad klimato kaita jiems kelia daug arba ypatingai daug nerimo. Žemas nerimo dėl klimato kaitos lygis kelia nuostabą, turint omeny, kad šiek tiek mažiau nei du trečdaliai respondentų mano, kad klimato kaitos poveikis žmonėms visame pasaulyje bus blogas (žr. 1 lentelę).

1 paveiksle pateikta procentinė dalis respondentų 23-ose šalyse, kurie teigia, kad klimato kaita, energijos tiekimo patikimumas ir energijos įperkamumas kelia daug arba ypatingai daug nerimo. Palyginus respondentų iš 23-jų šalių atsakymus, paaiškėjo, kad žmonės labiausiai

1 paveikslas. Nerimas dėl klimato kaitos, energijos tiekimo patikimumo ir energijos įperkamumo (respondentų dalis, kuriems tai kelia daug arba ypatingai daug nerimo)

Šaltinis: Europos socialinio tyrimo 8-oji banga, 2016–2017. Atliekant atskirų šalių analizę buvo naudojami korekcijų pagal populiaciją svoriai.

nerimauja dėl energijos įperkamumo – 40% respondentų tai kelia daug arba ypatingai daug nerimo, o mažiausiai respondentai nerimauja dėl energijos tiekimo patikimumo – tik 15% iš jų tai kelia daug arba ypatingai daug nerimo. Nerimas dėl klimato kaitos yra maždaug per vidurį – 28% žmonių šis klausimas kėlė didelį nerimą.⁴

Nerimas dėl skirtingų energetinės trilemos dimensijų, kaip ir galima buvo tikėtis, tarp šalių skiriasi. Šalys nėra vienodai pažeidžiamos dėl klimato kaitos poveikio, ir, kadangi kiekviena šalis yra priklausoma nuo skirtingų energijos tiekimo sistemų, joms tenka susidurti su skirtingomis energetikos problemomis.

Nerimas dėl klimato kaitos yra ypač didelis Portugalijoje, Ispanijoje ir Vokietijoje, o Portugalija yra vienintelė šalis, kurioje daugiau nei 50% gyventojų teigia, kad minėta problema jiems kelia daug arba ypatingai daug nerimo. Nerimas dėl klimato kaitos yra palyginti mažas Airijoje ir Izraelyje, Rytų Europos šalyse, tokiose kaip Lietuva, Estija ir Lenkija, taip pat Rusijos Federacijoje – šiose šalyse nerimą dėl klimato kaitos išreiškė mažiau nei 20% gyventojų.

Iš 1 paveikslu matyti, kad daugelyje šalių nerimas dėl energijos tiekimo patikimumo yra mažesnis nei dėl klimato kaitos – respondentų, kuriems energijos tiekimo patikimumas kelia daug arba ypatingai daug nerimo, dalis svyruoja nuo mažiau nei 1% Islandijoje iki 30% Rusijoje. Be Rusijos, nerimas dėl energijos tiekimo patikimumo yra gan didelis Ispanijoje (21%), Portugalijoje (22%) ir Izraelyje (23%).

Nerimas dėl energijos įperkamumo visose šalyse yra didesnis nei nerimas dėl energijos tiekimo patikimumo ir daugelyje šalių didesnis nei nerimas dėl klimato kaitos. Iš 1 paveikslu matyti, jog nerimas dėl

energijos įperkamumo yra didelis Ispanijoje (70%) ir Portugalijoje (68%), kur nerimas dėl klimato kaitos taip pat yra didžiausias. Toliau rikiuojasi Belgija (51%), Izraelis (49%), Rusija (47%) ir Lietuva (45%), o pastarosios trys patenka tarp šalių, kuriose gyventojai mažiausiai nerimauja dėl klimato kaitos.

Į sąrašą šalių, kuriose stebėtas mažiausias nerimas dėl energijos įperkamumo, patenka Švedija, Islandija, Šveicarija ir Norvegija. Šiose šalyse mažiau nei 15% respondentų teigia, kad jiems daug arba ypatingai daug nerimo kelia tai, kad „energija gali būti per brangi daugeliui žmonių“ jų šalyje. Tai yra keturios iš aštuonių šalių, kuriose nerimas dėl klimato kaitos yra didesnis nei nerimas dėl energijos įperkamumo. Kaip rodo apklausos duomenys, 15-oje iš 23-jų šalių, kuriose buvo vykdoma apklausa, ir apskritai visoje Europoje visuomenės prioritetai pagal svarbą yra išsidėstę taip: energijos įperkamumas, klimato kaitos švelninimas, elektros tiekimo patikimumas.

Gali atrodyti, kad visuomenės požiūriu energetinė trilema galėtų būti išspręsta rizikuojant energijos tiekimo patikimumu tam, kad būtų sumažintos klimato kaitos švelninimo išlaidos. Tačiau didesnių energijos tiekimo sutrikimų nebuvo, ir tiek elektros energijos, tiek dujų kainos daugelyje Europos šalių per metus iki EST apklausos vykdymo sumažėjo. Nerimas tiek dėl klimato kaitos švelninimo išlaidų, tiek dėl energijos tiekimo patikimumo smarkiai pasikeistų tuo atveju, jei vartotojai patirtų didelį kainų šuolį ir energijos išteklių stygių.

Asmeninės normos ir įsitikinimai dėl saviveiksmingumo

Nagrinėjant santykį tarp klimato kaitos ir energijos tiekimo patikimumo klausimų iš vienos pusės ir energijos prioritetų iš kitos pusės, svarbu suprasti, kaip jie yra susiję (Steg ir de Groot, 2010). Pagal vertybių–įsitikinimų–normų modelį (Stern, 2000), pro-aplinkosauginės asmeninės normos įgauna didelę svarbą susiejant nerimą dėl klimato kaitos su prioritetais energijos šaltinių atžvilgiu. Pro-aplinkosaugos normos parodo, kiek asmuo jaučia asmeninę pareigą prisidėti prie aplinkosauginės problemos sprendimo. Šiame modulyje minėtos normos buvo vertinamos užduodant respondentams klausimą apie tai, ar jie jaučia asmeninę atsakomybę pabandyti sumažinti klimato kaitą.

Respondentai galėjo pateikti savo atsakymus 11-os balų skalėje, kur 0 reiškė „visiškai nejaučiu atsakomybės“, o 10 – „jaučiu labai didelę atsakomybę“. 23-jų šalių bendras balų vidurkis buvo 5,6 (standartinis nuokrypis = 2,7), o tai yra tik šiek tiek daugiau nei skalės vidurio taškas – 5.⁵ Tai rodo, kad žmonės jaučia tik nuosaikią atsakomybę prisidėti prie klimato kaitos mažinimo.

Iš 2 paveiksle pavaizduotų duomenų matyti, kad asmeninė atsakomybė (asmeninės normos) buvo didžiausia Vakarų Europos šalyse, tokiose kaip Prancūzija ir Šveicarija (abiejose šalyse balų vidurkis artimas 7), o mažiausias – Čekijos Respublikoje ir Rusijos Federacijoje (abiejose šalyse balų vidurkis mažesnis nei 4).

Tam, kad būtų imtasi tam tikrų veiksmų dėl klimato kaitos, žmonės turi ne tik jausti asmeninę atsakomybę, bet ir jausti, kad jie gali kažką pakeisti. Įsitikinimų dėl saviveiksmingumo svarba pro-aplinkosauginei elgsenai išsamiai aptarta

literatūroje šia tema (Hanss ir Böhm, 2010; Meinhold ir Malkus, 2005). Socialinė kognityvinė teorija (Bandura, 1982) teigia, kad, norėdami sėkmingai pasiekti norimą rezultatą, asmenys turi būti įsitikinę, kad jie gali sėkmingai atlikti tam tikrus veiksmus (saviveiksmingumas, angl. „personal efficacy“) ir įsitikinę, kad jų elgesys yra veiksmingas siekiant norimo rezultato (lūkesčiai rezultatų atžvilgiu).

Remiantis kolektyvinių veiksmų modeliu (Koletsou ir Mancy, 2011; Lubell, 2002), buvo sukurti klausimai, kurie apima įsitikinimus dėl asmeninio, kolektyvinio ir institucinio veiksmingumo. Šioje ataskaitoje pateikiami tik rezultatai, susiję su saviveiksmingumu ir lūkesčiais rezultatų atžvilgiu, kurie buvo įvertinti klausiant respondentų apie tai, ar jie galėtų suvartoti mažiau energijos (saviveiksmingumas), ir ar, jų nuomone, tai padėtų sumažinti klimato kaitą (lūkesčiai rezultatų atžvilgiu).

Į abu klausimus atsakymai buvo pateikti 11-os balų skalėje nuo 0 iki 10, kur 0 reiškė „visiškai nesu užtikrintas/-a“ ir 10 – „esu visiškai užtikrintas/-a“, atsakant į pirmąjį klausimą (saviveiksmingumas), ir 0 reiškė „visiškai nėra tikėtina“, o 10 – „ypač tikėtina“, atsakant į antrąjį klausimą (lūkesčiai rezultatų atžvilgiu). Kaip ir asmeninės atsakomybės atveju, klausimo apie saviveiksmingumą balų vidurkis buvo kiek didesnis nei skalės vidurio taškas, bet nežymiai. 23-jų tyrime dalyvavusių šalių bendras klausimo apie saviveiksmingumą balų vidurkis buvo 5,9 (standartinis nuokrypis = 2,6).⁶

Nepaisant to, kad pagal tarptautinius standartus energijos suvartojimas Europoje yra labai didelis, žmonės nėra tvirtai įsitikinę, kad galėtų suvartoti mažiau energijos nei jos suvartoja šiuo metu. Kaip pavaizduota 2 paveiksle,

2 paveikslas. Asmeninių normų, saviveiksmingumo ir rezultatų lūkesčių atžvilgiu vidurkiai

Šaltinis: Europos socialinio tyrimo 8-oji banga, 2016–2017. Atliekant atskirų šalių analizę buvo naudojami korekcijų pagal populiaciją svoriai.

saviveiksmingumas yra ypač žemas daugelyje Rytų Europos šalių, tokių kaip Vengrija, Čekijos Respublika ir Rusija. Saviveiksmingumas yra aukštesnis daugelyje Vakarų Europos šalių ir yra palyginti aukštas Prancūzijoje, Norvegijoje, Švedijoje ir Islandijoje.

Pasirodo, žmonės nemano, jog yra labai tikėtina, kad jų suvartojamos energijos kiekio mažinimas padėtų sumažinti klimato kaitą. Bendras klausimo apie lūkesčius rezultatų atžvilgiu balų vidurkis buvo 4,3 (standartinis nuokrypis = 2,6),⁷ t. y. koncentravosi kairėje skalės pusėje. Iš tiesų, visų tyrime dalyvavusių šalių balų vidurkis buvo mažesnis nei skalės vidurio taškas, t. y. mažesnis nei 5, o tai rodo, kad daugelis žmonių mano, jog, apriboję savo pačių energijos suvartojimą, jie tik tam tikru mastu padėtų sumažinti klimato kaitą. Iš 2 paveiksle pavaizduotų duomenų matyti, kad lūkesčiai rezultatų atžvilgiu yra ypač žemi tose šalyse, kur palyginti nedaug žmonių mano, kad klimato kaitą daugiausia sukelia žmogus veikla, tokiose kaip Estija, Slovėnija, Čekijos Respublika ir Rusija. Lūkesčiai rezultatų atžvilgiu yra palyginti aukšti Austrijoje, Šveicarijoje, Belgijoje ir Lietuvoje, net jei balų vidurkis šiose šalyse yra mažesnis nei skalės vidurio taškas.

Tolesnė analizė atskleidė, kad asmeninės normos, saviveiksmingumas ir lūkesčiai rezultatų atžvilgiu koreliuoja individualiu lygmeniu,⁸ o tai rodo, kad tie žmonės, kurie jaučia asmeninę atsakomybę prisidėti prie klimato kaitos mažinimo, taip pat jaučiasi labiau įsitikinę, kad galėtų sumažinti savo energijos sąnaudas, ir mano, kad tai prisidėtų prie klimato kaitos mažinimo. Šios koreliacijos, kartu su atsakymais į tris klausimus, kurių balų vidurkis yra maždaug skalės viduryje, byloja apie tai, kad aukšti asmeninių normų, saviveiksmingumo ir lūkesčių rezultatų atžvilgiu balai yra

palyginti retas reiškinys. Iš tiesų, tik 22% respondentų (23% respondentų ES ir Europos laisvosios prekybos asociacijos (toliau – ELPA) šalyse) atsakymai į visus tris klausimus siekė nuo 6 iki 10 balų. Taigi, Europoje yra palyginti nedaug žmonių, turinčių stiprų asmeninės atsakomybės jausmą, kurie taip pat yra įsitikinę, kad galėtų suvartoti mažiau energijos, ir manančių, jog tai galėtų padėti sumažinti klimato kaitą. Norint skatinti ir išlaikyti žymius elgsenos pokyčius, būtina, kad didesnės dalies žmonių minėtos normos ir įsitikinimai derėtų tarpusavyje.

Prioritetai energijos šaltinių atžvilgiu

Į šią klausimyno modulio dalį buvo įtraukti klausimai tiek apie energijos tiekimą, tiek apie energijos poreikį. Toliau pristatomos pagrindinės išvagos apie tai, kokiems elektros energijos tiekimo šaltiniams visuomenė teikia prioritetą ir kokiems energijos taupymo įpročiams yra išsiugdę žmonės.

Elektros energijos tiekimas

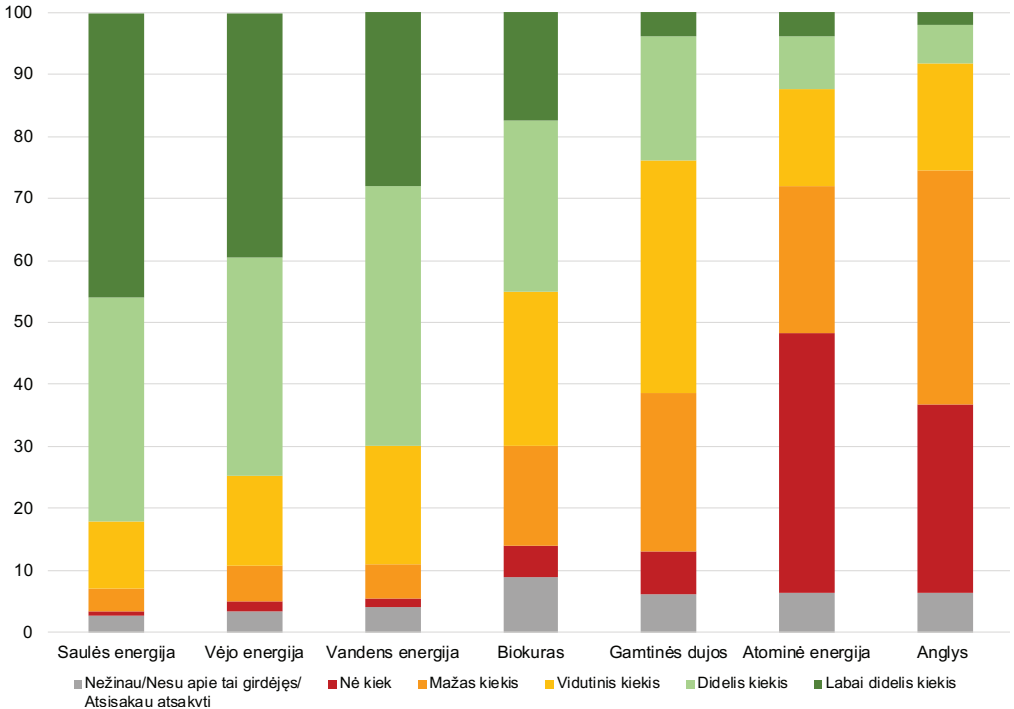
Respondentų buvo klausama, kiek elektros energijos turėtų būti pagaminama iš anglies, gamtinių dujų, vandens energijos, atominės energijos, saulės energijos, vėjo energijos ir biokuro. 3 paveiksle pavaizduoti elektros energijos gamybos prioritetai 21-oje ES ir ELPA šalyse. Akivaizdu, kad atsinaujinantieji energijos šaltiniai yra populiariausi. Maždaug du trečdaliai respondentų mano, kad didelis arba labai didelis elektros energijos kiekis turėtų būti pagaminamas iš vandens ar vėjo energijos, o trys ketvirtadaliai mano, kad iš saulės energijos. Skirtingai nuo minėtų energijos šaltinių, anglis ir atominė energija yra akivaizdžiai nepopuliarūs elektros energijos šaltiniai ir tik nedaugelis respondentų norėtų, kad būtent šie šaltiniai būtų naudojami gaminti didelį arba labai

didelį elektros energijos kiekį. Prioritetas gamtinėms dujoms atsiduria per vidurį tarp prioriteto atsinaujinantiesiems energijos šaltiniams ir prioriteto anglims arba atominėi energijai.

Tolesnė analizė, kuri nepateikiama šiame leidinyje, parodė, kad šie prioritetai ženkliai skiriasi tarp tyrime dalyvavusių šalių. Pavyzdžiui, tiek anglis, tiek gamtinės dujos yra populiariausios Izraelyje ir kai kuriose Vidurio ir Rytų Europos šalyse, tokiose kaip Rusija ir Lenkija. Atominė energija yra gana populiari Rusijoje, Lietuvoje ir Vengrijoje.

Pirmenybė atsinaujinantiesiems energijos šaltiniams, tokiems kaip vėjo energija, saulės energija ir biokuras, daug rečiau teikiama Rusijoje, o vandens energijos šaltinių naudojimui mažiau pritariama Suomijoje ir Estijoje. Šie skirtumai gali iš dalies atspindėti tyrime dalyvaujančiose šalyse vyraujančias energijos tiekimo sistemas. Pavyzdžiui, Rytų Europos šalys turi didelį anglimi kūrenamų elektrinių ir atominų elektrinių palikimą (IEA, 2017). Tačiau norint geriau suprasti šiuos ir kitus skirtumus tarp šalių, reikia atlikti tolesnius tyrimus.

3 paveikslas. Prioritetai elektros energijos tiekimo šaltinių atžvilgiu ES ir ELPA šalyse

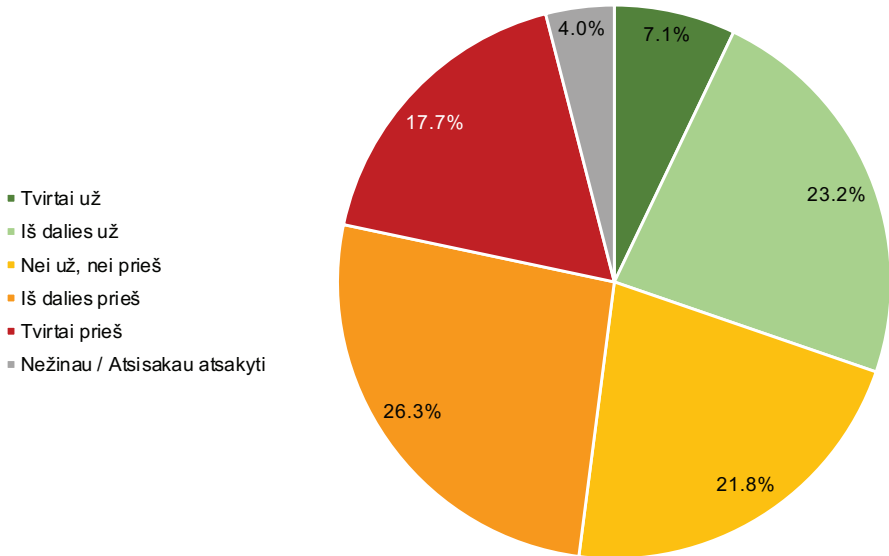
Šaltinis: Europos socialinio tyrimo 8-oji banga, 2016–2017. Lyginant šalis buvo naudojami korekcijų pagal populiaciją svoriai ir populiacijos dydžio svoriai.

Energijos taupymo įpročiai

Siekiant įvertinti energijos paklausos aspektą, į klausimyno modulį buvo įtraukti tokie indikatoriai kaip žmonių pasiryžimas imtis energijos vartojimo efektyvumo (investuoti į technologijas) ir energijos vartojimo mažinimo (įpročių keitimo) priemonių. Kalbant apie energijos vartojimo mažinimo priemones, apklausos rezultatai rodo, kad didžioji dauguma (74%) visų ES ir ELPA šalių gyventojų teigia, kad jie dažnai, labai dažnai arba visada imasi priemonių mažinti energijos vartojimą, pavyzdžiui, išjungia nenaudojamus

prietaisus, netolimus atstumus eina pėsčiomis arba įjungia šildymą ar oro kondicionierių tik tada, kai tikrai to reikia. Panašiai yra ir su energijos vartojimo efektyvumo priemonėmis: dauguma žmonių nurodo, kad jie rinkęsi energijos naudojimo požiūriu efektyviausius prietaisus. Atsakymų į pastarąjį klausimą balų vidurkis 21-oje tyrime dalyvavusioje ES ir ELPA šalyje – 7,9 (standartinis nuokrypis = 2,2) skalėje nuo 0 „visiškai nėra tikėtina“ iki 10 „ypač tikėtina“. Nors atsakymai skirtingose šalyse skiriasi, tačiau skirtumai, susiję su nurodytais energijos taupymo įpročiais, yra palyginti maži.

4 paveikslas. Pritarimas, kad ES ir ELPA šalyse būtų didinami mokesčiai iškastiniam kurui

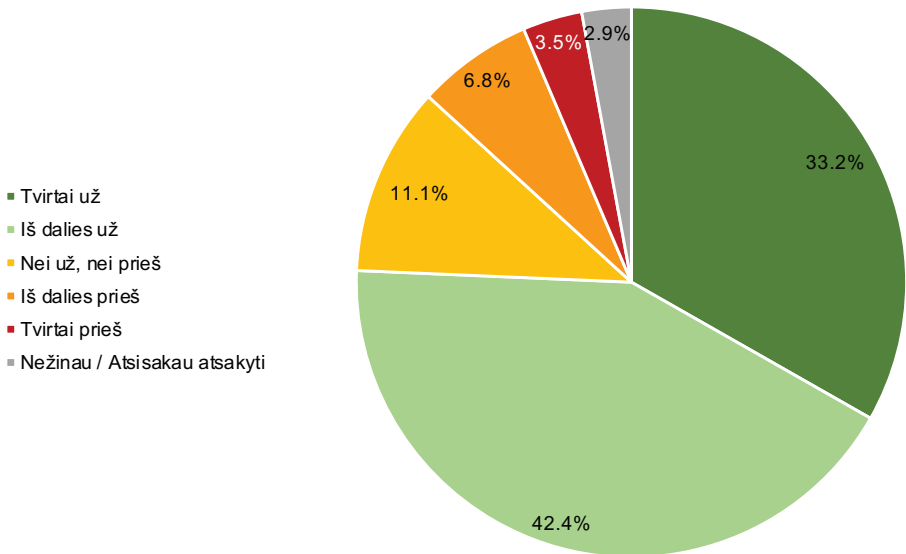
Aplinkos politika

Siekiant įvertinti, ar žmonės pritaria skirtingoms aplinkos politikos programoms, kurių tikslas yra mažinti klimato kaitą, respondentams buvo pateikti trys klausimai. Respondentų buvo klausama, ar jie yra už ar prieš, kad būtų didinami mokesčiai iškastiniam kurui (mokesčių iškastiniam kurui didinimas), kad būtų naudojamos valstybės lėšos teikiant finansinę paramą atsinaujinančiai energijai (finansinės paramos atsinaujinančiai energijai teikimas) ir kad būtų įstatymu uždraustas daugiausiai energijos vartojančių buitinių prietaisų pardavimas (daugiausiai energijos vartojančių

buitinių prietaisų pardavimo uždraudimas). Tai atitinkamai apima vadinamąsias „stumk ir trauk“ priemones, kuriomis siekiama dekarbonizuoti energijos tiekimą ir reguliavimą siekiant sumažinti energijos poreikį.

Kaip matyti 4-6 paveiksluose, visoje ES ir ELPA šalyse valstybės lėšų naudojimas teikiant finansinę paramą atsinaujinančiai energijai yra ypač priimtinas: maždaug trys ketvirtadaliai Europos gyventojų, dalyvavusių EST, tvirtai arba iš dalies pritaria šiai idėjai ir tik vienas iš dešimties iš dalies arba tvirtai nepitaria šiai idėjai. Reguliavimas taip pat atrodo priimtinas.

5 paveikslas. Pritarimas, kad ES ir ELPA šalyse būtų teikiama finansinė parama atsinaujinančiai energijai, tokiai kaip vėjo ir saulės energijai

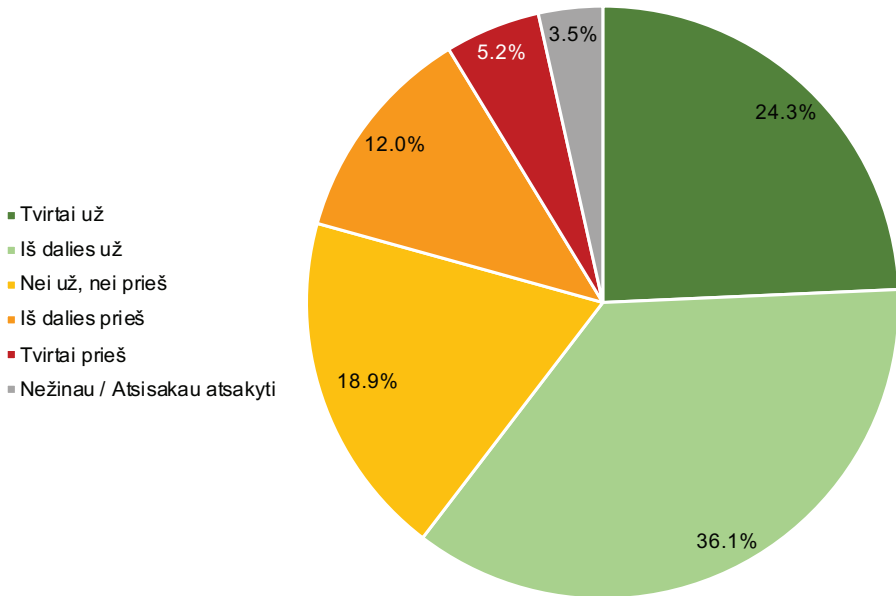

Daugiau nei pusė Europos gyventojų pritaria įstatymui, draudžiančiam daugiausiai energijos vartojančių buitinių prietaisų pardavimą, ir tik vienas iš penkių respondentų iš dalies arba tvirtai nepritaria tokiai politikai. Idėja didinti iškastinio kuro, tokio kaip nafta, dujos ir anglis, mokesčius susilaukė mažiausiai populiarumo iš trijų politikų – daugiau žmonių pasisako prieš (44%) nei už (30%) šios politikos įgyvendinimą.

Mokestis iškastiniam kurui atrodo labiau priimtinas kai kuriose Vakarų Europos šalyse, ypač Šiaurės šalyse, tačiau daugumos palaikymo ši idėja sulaukė tik Švedijoje ir

Suomijoje. Mažiausiai populiarumo ši idėja susilaukė Lenkijoje ir Rusijoje, o kitose Rytų Europos ir kai kuriose Pietų Europos šalyse, tokiose kaip Ispanija ir Portugalija, ši idėja yra palyginti nepopuliari. Pritarimo finansinės paramos atsinaujinajam energijai teikimo atveju nebuvo rasta jokių aiškių regioninių skirtumų. Daugiausia pritarimo ši idėja sulaukė Vengrijoje ir Slovėnijoje, o mažiausiai – Čekijos Respublikoje, Rusijoje, Islandijoje ir Airijoje. Aiškinantis, kaip žmonės palaiko idėją uždrausti energijos naudojimo požiūriu mažiausiai efektyvius prietaisus, buvo nustatyti tik palyginti nežymūs skirtumai tarp šalių.

6 paveikslas. Pritarimas, kad ES ir ELPA šalyse įstatymu būtų uždraustas daugiausiai energijos vartojančių buitinių prietaisų pardavimas

Šaltinis: Europos socialinio tyrimo 8-oji banga, 2016–2017. Lyginant šalis buvo naudojami korekcijų pagal populiaciją svoriai ir populiacijos dydžio svoriai.

Išvados

8-osios EST bangos modulis „Europiečių požiūriai į klimato kaitą ir energijos išteklius“ pateikia išsamių įžvalgų apie tai, kaip europiečiai vertina klimato kaitos ir energijos saugumo klausimus bei ką jie mano apie energijos vartojimo mažinimo priemones, kurias galėtų taikyti tiek patys, tiek visa visuomenė.

Pagrindinė išvada yra ta, kad didžioji dauguma EST apklaustų Europos gyventojų pripažįsta pagrindinius antropogeninės klimato kaitos principus net ir skeptiškiausiai šiuo klausimu nusiteikusiose šalyse. Nepaisant to, kad dauguma žmonių sutinka, kad klimato kaita yra problema, kurią sukelia žmonės, jiems tai nekelia didelio susirūpinimo. Europiečiai nėra labai susirūpinę dėl klimato kaitos ir jaučia tik vidutinę atsakomybę patiems prisidėti prie klimato kaitos mažinimo. Jie yra linkę manyti, kad asmeninės pastangos sumažinti energijos vartojimą nebus labai veiksmingos. Tai leidžia daryti prielaidą, kad, nors žmonės ir pripažįsta, jog klimato kaita yra problema, jie yra nepakankamai motyvuoti pritarti didelio masto elgsenos pokyčiams (Barasi, 2017).

Kita vertus, visoje Europoje žmonės išreiškia didelį pritarimą energijos vartojimo mažinimui, atsinaujinančiųjų energijos šaltinių naudojimui ir energijos vartojimo efektyvumo reguliavimui. Visose EST šalyse dauguma respondentų mano, kad iš saulės ir vėjo energijos turėtų būti pagaminamas didelis arba labai didelis elektros energijos kiekis, kuris yra daug didesnis nei bet kurio kito energijos šaltinio atveju, ypač lyginant su iškastiniais energijos šaltiniais ir atominė energija. Visoje Europoje žmonės taip pat yra pasiryžę taupyti energiją, taikant energijos vartojimo efektyvumo ir mažinimo priemones, ir išreiškia didelį

palaikymą politikai, kuri siekia remti atsinaujinančiuosius energijos šaltinius ir reguliuoti prietaisų energijos vartojimo efektyvumą.

Nors tokie požiūriai yra geras dalykas klimato kaitos švelninimo perspektyvų atžvilgiu, tačiau tai vertinti reikėtų labai atsargiai. Žmonės gali išreikšti mažesni palaikymą toms aplinkos politikos priemonėms ar programoms, kurios pasirodys per brangios. Pagaliau, europiečiai bendrai yra labiau susirūpinę dėl energijos kainų nei dėl klimato kaitos; ir viena veiksmingesnių politikos priemonių, skirtų mažinti anglies dioksido išmetimą – didinti iškastinio kuro mokesčius – yra vertinama mažiau palankiai nei kitos į šį modulį įtrauktos politikos priemonės.

Šis tyrimas padėjo nustatyti aiškius požiūrių į klimato kaitą ir energijos išteklius skirtumus tarp Europos šalių. Iš esmės, Vidurio ir Rytų Europoje žmonės yra mažiau linkę įsitraukti į klimato kaitos problemų sprendimą ir rečiau teikia prioritetą mažai anglies dioksido išskiriančiai energijai. Nors yra išimčių, skirtumai išryškėja įsitikinimuose dėl klimato kaitos, nerime dėl klimato kaitos, taip pat požiūryje į mažai anglies dioksido išskiriančius energijos šaltinius, tokius kaip vėjo ir saulės energija. Daugelyje buvusių komunistinių šalių požiūris į iškastinius energijos šaltinius, tokius kaip anglis ir gamtinės dujos, yra palyginti teigiamas. Šie rezultatai gali atskleisti ne tik priklausomybę nuo iškastinės elektros energijos gamybos, kurią galima vertinti kaip praeities palikimą, bet ir regiono ekonomikos būklę bei tempą, kuriuo vyksta pokyčiai visuomenėje (Balžekiene ir Telešiene, 2017). 8-osios EST bangos duomenys padės toliau tirti, kaip socialiniai ir ekonominiai veiksniai gali formuoti visuomenės požiūrį į energijos išteklius ir klimato kaitą nacionaliniu lygmeniu.

Išnašos

¹ Įtraukta 21 Europos šalis, priklausanti ES ir ELPA (Airija, Austrija, Belgija, Čekijos Respublika, Estija, Islandija, Ispanija, Italija, Jungtinė Karalystė, Lenkija, Lietuva, Nyderlandai, Norvegija, Portugalija, Prancūzija, Slovėnija, Suomija, Švedija, Šveicarija, Vengrija ir Vokietija), Rusijos Federacija ir Izraelis.

² http://www.europeansocialsurvey.org/docs/round8/survey/ESS8_data_documentation_report_e02_0.pdf

³ https://www.europeansocialsurvey.org/docs/round8/methods/ESS8_project_specification.pdf

⁴ ES ir ELPA šalių statistika šiek tiek skiriasi, tačiau ji parodo panašią situaciją:

37% respondentams energijos įperkamumas kelia daug arba ypatingai daug nerimo, 32% – dėl klimato kaitos ir 10% – dėl energijos tiekimo patikimumo.

⁵ 6,0 (standartinis nuokrypis = 2,5) ES ir ELPA šalyse.

⁶ 6,3 (standartinis nuokrypis = 2,5) ES ir ELPA šalyse.

⁷ 4,5 (standartinis nuokrypis = 2,6) ES ir ELPA šalyse.

⁸ Asmeninės normos – saviveiksmingumas: $r = 0,34$, $p = 0,000$;
asmeninės normos – lūkesčiai rezultatų atžvilgiu: $r = 0,42$, $p = 0,000$;
saviveiksmingumas – lūkesčiai rezultatų atžvilgiu: $r = 0,28$, $p = 0,000$.

Literatūra

- Balžekienė, A., & Telešienė, A. (2017). Vulnerable and insecure? Environmental and technological risk perception in Europe. In A. Telešienė & M. Gross (Eds.), *Green European. Environmental Behaviour and Attitudes in Europe in a Historical and Cross-Cultural Comparative Perspective* (pp. 31–55). Abingdon: Routledge.
- Bandura, A. (1982). Self-efficacy mechanism in human agency. *American Psychologist*, 37(2), 122.
- Barasi, L. (2017). *The climate majority*. London: *The New Internationalist*.
- Hanss, D., & Böhm, G. (2010). Can I make a difference? The role of general and domain-specific self-efficacy in sustainable consumption decisions. *Umweltpsychologie*, 14, 46–74.
- IEA. (2017). *IEA Atlas of Energy*. Paris: *International Energy Agency*. Retrieved from <http://energyatlas.iea.org/>
- IPCC. (2014). Climate Change 2014: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change
- Koletsou, A., & Mancy, R. (2011). Which efficacy constructs for large-scale social dilemma problems? Individual and collective forms of efficacy and outcome expectancies in the context of climate change mitigation. *Risk Management*, 13(4), 184–208. <http://doi.org/10.1057/rm.2011.12>
- Lubell, M. (2002). Environmental Activism as Collective Action. *Environment and Behavior*, 34(4), 431–454. <http://doi.org/10.1177/00116502034004002>
- Meinhold, J. L., & Malkus, A. J. (2005). Adolescent Environmental Behaviors: Can Knowledge, Attitudes, and Self-Efficacy Make a Difference? *Environment and Behavior*, 37(4), 511–532. <http://doi.org/10.1177/0013916504269665>
- Poortinga, W., Spence, A., Whitmarsh, L., Capstick, S., & Pidgeon, N. F. (2011). Uncertain climate: An investigation into public scepticism about anthropogenic climate change. *Global Environmental Change*, 21(3, SI), 1015–1024. <http://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2011.03.001>
- Steg, L., & de Groot, J. I. M. (2010). Explaining prosocial intentions: Testing causal relationships in the norm activation model. *British Journal of Social Psychology*, 49(4), 725–743. <http://doi.org/10.1348/014466609X477745>
- Stern, P. C. (2000). Toward a coherent theory of environmentally significant behavior. *Journal of Social Issues*, 56(3), 407–424. <http://doi.org/10.1111/0022-4537.00175>
- World Energy Council. (2013). *World energy trilemma: time to get real - the case for sustainable energy investment*. London: World Energy Council. Retrieved from <http://www.worldenergy.org/wpcontent/uploads/2013/09/2013-Time-to-get-real-the-case-for-sustainable-energy-investment.pdf>

EST duomenys ir dokumentacija

Vykdamas Europos socialinį tyrimą (EST), nuo 1-osios tyrimo bangos 2002–2003 m. buvo atliktas 381 351 tiesioginis interviu. Visą dokumentaciją ir duomenis, kurie buvo surinkti vykdant vėlesnių bangų tyrimus iki 8-osios bangos (2016–2017 m.) ir įskaitant šios bangos tyrimą, galima peržiūrėti ar atsisiųsti tinklalapyje: www.europeansocialsurvey.org.

2013 m. EST buvo suteiktas Europos mokslinių tyrimų infrastruktūrų konsorciumo (EMTIK) statusas, o tai reiškia, kad visi dalyviai prisideda prie projekto biudžeto. 8-ojoje bangoje dalyvavo 23 šalys, įskaitant 17 EST EMTIK narių.

Naudodamiesi žemiau aprašytais įrankiais – EduNet ir NESSTAR – jūs galite prisijungti prie daugiau nei 125 000 žmonių, kurie užsiregistravo, kad gautų prieigą naudotis EST duomenimis.

EST duomenų pagrindu 2013–2016 m. buvo parengti 3 554 straipsniai akademinuose žurnaluose, knygos ir knygų skyriai, konferencijų pranešimai.

EduNet

EduNet yra elektroninė EST mokymosi priemonė, kurioje pateikiami praktiniai pavyzdžiai ir užduotys veda vartotojus per visą tyrimo procesą – nuo teorinės problemos iki statistinių rezultatų interpretacijos.

NESSTAR

EST duomenų analizei internete naudojamas NESSTAR internetinis duomenų analizės įrankis. Visą jo dokumentaciją galima rasti NSD – Norvegijos tyrimų duomenų centro tinklalapyje (nesstar.com).

Svarbiausių EST rezultatų serija

Šis numeris yra devintasis mūsų svarbiausių rezultatų leidinių serijos numeris. Visus 9 numerius anglų kalba galima peržiūrėti ar atsisiųsti EST tinklalapyje. Kiti šios serijos numeriai:

1. Pasitikėjimas teisingumu (taip pat parengta kroatų ir suomių kalbomis).
2. Požiūriai į gerovę Europoje (taip pat parengta Kipro graikų, kroatų, turkų ir ukrainiečių kalbomis).
3. Ekonominė krizė, darbo kokybė ir socialinė integracija (taip pat parengta serbų kalba).
4. Kaip europiečiai supranta ir vertina demokratiją (taip pat parengta albanų, bulgarų, italų, lietuvių, slovakų ir vokiečių kalbomis).
5. Europiečių asmeninė ir socialinė gerovė (taip pat parengta albanų, italų, lietuvių, prancūzų, rusų, slovakų, slovėnų, švedų ir vengrų kalbomis).
6. Sveikatos socialinė nelygybė ir jos veiksniai (taip pat parengta airių gėlų, danų, ispanų, lietuvių, portugalų, prancūzų, rumunų, slovėnų ir vokiečių kalbomis).
7. Požiūriai į imigraciją ir jų veiksniai (taip pat parengta ispanų, kartvelų, lietuvių, norvegų, prancūzų, slovėnų, suomių, vokiečių ir žydų kalbomis).
8. Europiečių požiūriai į gerovę: praeitis, dabartis ir ateitis (taip pat parengta bulgarų, ispanų, lietuvių, prancūzų ir vokiečių kalbomis).

Apie EST

EST yra kas dvejus metus daugiau nei 30-ye Europos šalių nuo 2002 m. atliekama apklausa apie šių šalių gyventojų požiūrius, įsitikinimus ir elgseną. Tyrimo duomenų rinkiniai apima beveik 380 000 interviu, atliktų kas dvejus metus apklausiant vis naujas skerspjūvio imtis.

Nuo 2013 m. Europos socialinis tyrimas veikia kaip Europos mokslinių tyrimų infrastruktūros konsorciumas (EST EMTIK), kuris teikia atvirą prieigą prie tarptautinių duomenų apie visuomenės požiūrių ir elgsenos kaitą.

EST temos:

- Pasitikėjimas institucijomis
- Politinis dalyvavimas
- Sociopolitinės vertybės
- Moralinės ir socialinės vertybės
- Socialinis kapitalas
- Socialinė atskirtis
- Tautinis, etinis ir religinis tapatumas
- Sveikata ir gerbūvis
- Demografinė sudėtis
- Išsilavinimas ir užimtumas
- Finansinė padėtis
- Namų ūkio padėtis
- Požiūriai į gerovę
- Pasitikėjimas baudžiamuoju teisingumu
- Diskriminacijos dėl amžiaus raiška ir patirtys
- Pilietiškumas, dalyvavimas ir demokratija
- Imigracija
- Šeima, darbas ir gerbūvis
- Ekonominė moralė
- Gyvenimo ciklo organizavimas
- Klimato kaita ir energijos išteklių

www.europeansocialsurvey.org

www.esswellbeingmatters.org

Sekite EST naujienas „Twitter“: [@ESS_Survey](https://twitter.com/ESS_Survey)

Pamėkite EST „Facebook“: [@EuropeanSocialSurvey](https://www.facebook.com/EuropeanSocialSurvey) ir [@ESTLietuvoje](https://www.facebook.com/ESTLietuvoje)

Sekite EST naujienas „LinkedIn“: [@european-social-survey](https://www.linkedin.com/company/european-social-survey)

Anglišką ir lietuvišką leidinio versiją išleido EST EMTIK Londono Sičio universitetas
Northampton Square, Londonas
EC1V 0HB Jungtinė Karalystė
2018 m. rugsėjis

8-ojoje Europos socialinio tyrimo bangoje, vykdytoje 2016–2017, dalyvavo 23 šalys.

Nariai:

Austrija, Belgija, Čekijos Respublika, Estija, Prancūzija, Vokietija, Vengrija, Airija, Italija, Lietuva, Nyderlandai, Norvegija, Lenkija, Portugalija, Slovėnija, Švedija, Jungtinė Karalystė.

Stebėtojas:

Šveicarija.

Kiti dalyviai:

Suomija, Islandija, Izraelis, Rusija, Ispanija.

Tarptautinės patiriamosios EST EMTIK Generalinės Asamblėjos grupės yra Metodų patariamoji taryba (MAB), Mokslinė patariamoji taryba (SAB) ir Finansų komitetas (FINCOM).

EST EMTIK buveinė yra Londono Sičio universitete, Jungtinėje Karalystėje.

EST EMTIK Centrinę mokslinę grupę sudaro GESIS – Leibnico socialinių mokslų institutas, Vokietija; Katalikiškasis Leveno universitetas, Belgija; NSD – Norvegijos tyrimų duomenų centras, Norvegija; SCP – Nyderlandų socialinių tyrimų institutas, Nyderlandai; Pompeu Fabra universitetas, Ispanija; Esekso universitetas, Jungtinė Karalystė; Liubianos universitetas, Slovėnija.

Nacionaliniame koordinatorių forume dalyvauja EST nacionaliniai koordinatoriai iš visų tyrime dalyvaujančių šalių.

